

Eskişehir Kazan Biz Kepçe...

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Halkbilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi işbirliğiyle hazırlanan ve 2012 Turizm Tanıtım Mali Destek Programı çerçevesinde Bursa, Eskişehir, Bilecik Kalkınma Ajansı ile Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından desteklenen TR41/TT/12/009 kodlu “Eskişehir Somut Olmayan Kültürel Miras Envanterinin Çıkarılması ve Turizme Kazandırılması Projesi” kapsamında oluşturulan bu katalog, alan araştırmalarıyla toplanan verilerden bir seçkidir. Projenin temel hedeflerinden biri olan somut olmayan kültürel mirasın turizm alanına aktarılması ile turizme dayalı animasyonlarda yelpazenin genişlemesine katkı sağlaması beklenmektedir. Bu amaçla ikinci bir proje bağlamında turizm destinasyonu Odunpazarı’nda kurulması hedeflenen “Eskişehir Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesi”nin de alt yapısını oluşturacaktır. Proje kapsamında Eskişehir’in 14 ilçesine ait köylerde ve kırsalda alan araştırmalarına çıkılmıştır. Alan çalışmasından önce yapılan literatür çalışması sonrasında gidilmesi gereken yerler planlanmış, kaymakamlık, belediye ve muhtarlıklarla iletişim sağlanarak yörelerle ilgili bilgiler tekrar güncellenmiş ve görüşülecek kaynak kişilerin tespiti kolaylaştırılmıştır. Alan çalışmasının sınırlarını belirlemek amacıyla Eskişehir SOKÜM Alan Araştırması El Kitabı hazırlanmış ve alana çıkacak öğretim elemanları, yüksek lisans ve lisans öğrencileri “Alanda Etkin Derleme Yöntemleri” eğitimine katılmışlardır. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı; Gazi Üniversitesi, Türk Halkbilimi ve Ankara Üniversitesi Halkbilimi bölümlerinin öğretim üyelerinin de katkısıyla derleme yapılacak alanın özellikleri, alanda derleme yöntemleri, iletişim problemleri ve çözüm yolları, etkin iletişim kurma yöntemleri, alanda görsel malzemenin derleme yöntemleri ve teknikleri, fotoğraf çekme teknikleri, derlenen verilerin deşifre yöntemleri ve verilerin tasniflenmesi gibi konularda araştırmacılar alan çalışmasından önce bilgilendirilmiştir. El kitabına alanda karşılaşılabilecek veri çeşitliliğine göre sorular konulmuş ve alana çıkan tüm araştırmacılar bu el kitabından faydalanmışlardır. Alan çalışması beş ay sürdüğünden araştırmacıların kaynak kişilere tüm soruları yöneltmeleri mümkün değildir. Bu nedenle doğru kaynak kişinin tespit edilmesine ve doğru sorular sorularak kısa sürede veriler toplanmaya çalışılmıştır. Kaynak kişilerin izinleri alınarak ses ve kamera kaydı yapılmış, fotoğraflar çekilmiştir. Alan araştırmaları sonucunda elde edilen veriler ilçe ve köy adları altında ses kaydı, fotoğraf ve kamera kaydı olarak tasniflenmiştir. Fotoğraf ve video kayıtlarının açıklayıcı bilgi formları düzenlenmiş ve konuya göre aranılan veriye ulaşılması kolaylaştırılmıştır. Ses kayıtları yazıya aktararak üzerinde çalışılması etkin hale getirilmiştir. Tüm veriler Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Turizm Fakültesi ve Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü arşivlerine kazandırılmıştır. Bu kataloğa kaynaklık eden veriler, alan araştırması sonucunda elde edilen ses ve kamera kayıtlarının yazıya aktarılması ile elde edilmiştir. Aynı zamanda proje çalışmalarının tanıtıldığı ve derlenen verilerin - internet alanında kısmî de olsa sunulacağı görsel içeriği zengin bir internet sitesi hazırlanmıştır. Fotoğraf sergileri düzenlenmiş ve Eskişehir halkının dikkati bu yöne çekilmiştir. Turizm alanında karar vericilere “Eskişehir’in Somut Olmayan Kültürel Mirası” hakkında bilgiler sunulmuş, turizm odaklı yeni uygulama modelleri tartışılmıştır. Katalog; uzun süreli alan çalışmalarından elde edilen verilere ve eğer varsa bu verilerin daha önce yapılmış derleme ve alan araştırmalarından elde edilen bilgi, belge ve folklorik ürünlerle karşılaştırmalı analizine dayanmaktadır. Bu nedenle katalogun Eskişehir’in somut olmayan kültürel mirası tanımlı içinde yer alan kültürel uygulamalar hakkında güncel ve güvenilir bir kaynak oluşturacağı inancındayız.

Alan çalışması halkbilim araştırmaları bağlamında klasik bir alan araştırması yöntemiyle yürütülmüştür. Eskişehir’de yaşayan çeşitli toplulukların yerleşim birimlerine göre idari yetkililerle yapılan görüşmeler sonunda kaynak kişiler tespit edilmiştir. Beşer kişilik iki ekiple alana çıkılmış ve derlemeler yapılmıştır. Eskişehir il merkezi ile birlikte Odunpazarı, Tepebaşı, Alpu, Beylikova, Çifteler, Günyüzü, Han, İnönü, Mahmudiye, Mihalgazi, Mihaliççik, Sarıcakaya, Seyitgazi, Sivrihisar ilçeleri ve bağlı 185 köyde alan çalışması yürütülmüş; 1400 kaynak kişiyle görüşülmüş; ancak kaynak kişi listesinde isminin açıklanmasını istemeyenlere yer verilmemiştir. Alanda kısa süre kalınması gerektiğinden çalışma, hazırlanan sorular kılavuzluğunda yürütülmüş ve “yüzey araştırması” metoduyla veriler toplanmıştır.

Eskişehir, 2012 TÜİK verilerine göre göç alan 5. il konumundadır. Bu nedenle demografik ve kültürel yapı hızlı bir şekilde kabuk değiştirmektedir. Köylere ve yaşlı kişilere yönelmedeki hedef sadece “kültürümüz kayboluyor”, “ne toparlarsak kârdır” gibi klasik anlayış değildir. Projenin “turizme aktarım” odaklı düşünme hedefi nedeniyle kırsalda yalnızlaşan ve kültür aktarım ortamını bulunamadığından üstü örtülen somut olmayan kültürel mirasın tespiti ve kültür taşıyıcılarından/kaynak kişilerden elde edilen verilerle “uygulamalı halkbilimi modeli”ne aktarımlarının sağlanması amaçlanmaktadır. Eskişehir merkezli yürütülen alan çalışmaları, kentin yaşadığı göç hareketliliği nedeniyle alan araştırmacılarını zaman zaman “Bir şeyler bulabilecek miyiz?” kaygısına sürüklemiştir. İlçe ve köylerdeki kültürel ortam çeşitliliği ile yoğun veri aktarımı araştırmacıları şaşırtmıştır. Bu nedenle de geleneklerini hâlâ yaşatanların ya da bu türden çalışmaları gereksiz bulanların araştırmacıları zorlayan “biz bunları zaten biliyoruz”, “kültür karın doyurur mu”, “o öyle değil, böyle”, “köyün başka ihtiyaçları var”, “gençler kültürümüze sahip çıkmıyor”, “bunlar kaldı mı ki artık” gibi hazır bulunuşluklarına rağmen ekibimiz alandan derlenen bilgileri Eskişehir halkıyla paylaşmayı hedefliyor.

Eskişehir, yoğun göç alan bir il olması nedeniyle derlenen verilerin tamamının Eskişehir kökenli olduğunu söylemek imkânsızdır. Katalogda sunulan görsel ve yazılı verilerin tamamı Eskişehir’den elde edilmiştir. Ancak Eskişehir kökenli kültürel miras olmak yerine Eskişehir merkezli yaşayan kültürel miras olarak kabul etmek daha doğru olacaktır. Bu katalogda size sunulan veriler, ninniden masala, halk mutfağından düğüne, türbe-tekke-yatırlardan efsanelere, çoban kültüründen halk hekimliğine, bayram yeri geleneğinden yağmur dualarına, çömlekçilikten kilim dokumaya kadar geniş bir kültürel birikimi oluşturmaktadır. Bu nedenle çalışmanın adından da anlaşılacağı gibi veriler Somut Olmayan Kültürel Miras Sözleşmesi’nde geçen sözlü gelenekler ve anlatımlar; gösteri sanatları; toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler, doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar, el sanatları başlıkları altında alt başlıklar halinde sınıflandırılmıştır. Kaynak kişilerden alınan verilerin sonunda kaynak kişinin adı-soyadı, derleme yapılan ilçe ve köy adları belirtilmiştir. Birçok kaynak kişiden aynı konuda derlenen benzer veriler olduğundan örneklemeler yapılmıştır. Bu “başka yerde yok” anlamına gelmez. Kaynak kişilerin ağız özelliklerinin farklılığı ve hazırlıksız cevapları nedeniyle cümle bozukluklarına müdahale edilmiştir.

Literatür araştırmalarında karşılaştığımız verilerle alandan derlediğimiz verileri bu çalışmayla kıyaslama imkânı doğmuştur. Yaşayan kültürün parçası olmadığında kültürel mirasların sadece kitaplarda, müzelerde ve her nasılsa güçlü hafızalarda kaldığını görebilmekteyiz. Kaynak kişilerle yapılan görüşmelerde ilk anda verilen tepkiler umutsuzluğa düşürse de sohbetin koyulaştığı ve kahkahaların yükseldiği noktadan sonra sözlü kültür, ne kadar güçlü olduğunu hem araştırmacılara hem de kültür taşıyıcılarına göstermiştir. Çeyiz sandıklarının gururla açılması, dur biz şöyle de yapardık diyerek yeni konuların gelmesi, köye varmadan yemek hazırlıklarının yapılmış olması, toplu halde kahvehanede ve odada beklemeler araştırmacıları ayrıca heyecanlandırmış, hayrete düşürmüştü ve çalışmalarda teşvik edici olmuştur. Geleneğin taşıyıcıları ya da kaynak kişilerimiz köylerine gelen bir grup heyecanlı gencecik araştırmacıları gördüklerinde o geleneksel misafirperverliklerini esirgemediler. Çaylarına katık ettikleri sohbetlerinde bizlere doğumlarını, düğünlerini, kına gecelerini, onların da ninelerinden dinledikleri masalları, hayvanlarına nasıl baktıklarını, ne yiyip ne içtiklerini, nerelerde yağmur duası yaptıklarını, çeyizlerinin en ince dokumalarını, el sanatlarının inceliklerini en önemlisi gönüllerini açtılar. Kimi zaman uğradığımız bir cenazede kimi zaman düğünde kimi zaman da cem törenlerinde hiç geri çevrilmedik.

Modern yaşamın getirdiği kentli olma telaşı, yerelin geri plana itilmesi, kültürel yapıların üstünün örtülmesi gibi nedenlerle günümüzde halkbilim çalışmalarının çok da istenilen seviyede olduğunu söylemek mümkün değildir. Ancak tüm zorlu şartlara rağmen hazırlanan bu katalogdaki verilerle kendi bilgilerinizi karşılaştırma fırsatınız olacaktır. Alan çalışmaları her ne kadar bir yörenin kültürel özelliklerini derlemeyi hedeflese de aslında uğrayabildiği kaynak kişilerin dünyası kadar veriyi arşivleyebilmektedir. Bir olguyu aynı yörede her kaynak kişi farklı yorumlayabilmekte ve anlamlandırabilmektedir. Alan çalışmalarından elde edilen verilerin ve görsellerin tümü göz önüne alındığında bu katalog sizlere sınırlı sayıda veriyi ve görseli aktarmaktadır. Eskişehir Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesi alt yapısı için de düşünülen veriler, halkbilim araştırmacıları, kültür avcıları ve turizm dostlarının ilgisini hak ediyor.

Bu kataloğun, turizm ile ilgili karar verici resmî kurumların kültür turizminin önemi konusunda bilinçlendirilmesi ve çevrenin kültür turizmine uygun hale getirilmesini amaçlayan sosyal farkındalığın güçlendirilmesine de katkı sağlayacağı kanısındayız. Bu sayede turizm altyapısı ve faaliyetlerinin kültürel alanda da canlandırılması ve var olan turizm potansiyelinin tanıtılması gerçekleşebilecektir.

Proje kapsamında yapılan tanıtım toplantıları, örnek sunumlar, fotoğraf sergileri, tanıtım filmi ve internet sayfası, elinizdeki bu katalog ve müze Eskişehir'in somut olmayan kültürel mirasının tanıtımı ve farkındalık oluşturma açısından da UNESCO Türkiye Milli Komisyonu'nun yürüttüğü hem ulusal hem de uluslararası çalışmalarla örtüşmektedir. Aynı zamanda Eskişehir 2013 UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Başkenti çalışmalarına da destek olması amaçlanmıştır.

Projenin kapanış toplantısı sonunda Yörük Anası Ummuhan Yavuz'dan ekibimiz adına kefiyemizi almayı başardık. Elinizdeki bu çalışmayla otağınıza konuk olacağız. Okumanızın ardından umarız proje ekibimiz adına yine siz değerli okuyuculardan da kefiyelerimizi almayı başarırız. Karşılaşacağınız QR barkodları internet ortamı bulunan yerde cep telefonunuza veya el bilgisayarlarınıza okutarak verileri etkileşimli olarak da inceleyebileceksiniz.

"Eskişehir kazan biz kepçe" dememize rağmen yılmadan, yorulmadan, heyecanımızı kaybetmeden sürdürdüğümüz bu çalışmanın ortaya çıkmasında pek çok kişi ve kuruluşun katkısı bulunmaktadır. Proje çalışmalarımızın finansal desteğini sağlayan Bursa, Eskişehir, Bilecik Kalkınma Ajansı'na (BEBKA) ve Eskişehir Osmangazi Üniversitesi'ne, projenin sağlıklı bir şekilde yürütmesine yardımcı olan Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Proje Ofisi ve İdari Mali İşler Dairesi çalışanlarına, Eskişehir alan çalışmalarına kılavuzluk edebilecek verilerini paylaşan Eskişehir Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'ne şükranlarımızı sunarız. Proje kabul oldu, ama ekibi hazırlayacak vakit yok diye düşünürken bizi yalnız bırakmayan Prof. Dr. Muhtar Kutlu ve Dr. Selcan Gürçayır'a; her an sorularımızı cevaplayan ve takıldığımız her an hızlı trenin nimetlerinden faydalandırdığımız Yrd. Doç. Dr. Evrim Ölçer Özünel'e; önümüze çıkan her engeli hiç yüksünmeden kaldırmaya çalışan ve daima desteklerimiz olan UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Başkanı ve Gazi Üniversitesi Türk Halkbilimi Öğretim Üyesi Prof. Dr. M. Öcal Oğuz'a şükranlarımızı borç biliriz.

Proje fikrini daha dillendirdiğimiz andan itibaren heyecanla desteklerini veren ve çalışmalarımızı beraber yürüttüğümüz öğretim üyesi ve öğretim elemanı arkadaşlarımıza; alan araştırmalarında bir karınca gibi çalışan, terleyen, susuz kalan, yorulan, fark ettirmek istemese de araçlarda uyuyakalan, derlenen verileri yazıya aktaran ve tasnifleyen tüm öğrenci ve akademisyen arkadaşlarımıza teşekkürlerimizi sunarız. Elinizdeki bu katalogla birlikte projenin tüm görsellerini tasarlayan ACT Design, Sevinç Gezer, Tuğçe Termircan ve tanıtım filmimizin hazırlanmasına yardımcı olan GAP Prodüksiyon, Ersen Çıra'ya teşekkür ederiz.

Belki bir daha göremeyeceğimiz, bir daha evlerinde konuk olamayacağımız, aynı ortamı bir daha paylaşamayacağımız ama bize sundukları somut olmayan kültürel miraslarını geleceğe aktarma emanetini veren "kültürel miras taşıyıcıları"mıza yani "kaynak kişilerimize" sonsuz teşekkür ediyoruz.

Projenin başından sonuna zaman zaman yalnız bıraktığımız ama desteklerini bizden esirgemeyen değerli eşlerimize ve çocuklarımıza minnettarız.

Bu projemizden sonra verilerimizi değerlendirebileceğimiz ve uygulamalı halkbilimi modeline uygun bir Eskişehir Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesi kurulması hedefimizdi. Bu konuda gerekli girişimleri yapıp Odunpazarı bölgesinde bizlere konağı tahsis eden ve tefrişatını yapan Eskişehir Valisi ve Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı Başkanı Sayın Güngör Azim Tuna'ya ve çalışmalarımızı yakından takip eden Eskişehir Vali Yardımcısı Dr. Ömer Faruk Günay'a teşekkürlerimizi sunarız.

Proje Ekibi Adına Doç.
Yrd. Doç. Dr. Adem KOÇ
(Editör)